

**O'ZBEK XALQ CHOLG'ULARI ORKESTRINING SHAKINLANISH
TARIXI ILK ANSAMBLARDAN ZAMONAVIY ORKESTRGACHA**

*Andijon shaxar 51sonli umumta'lim maktabi musiqa
o'qituvchisi **Bakirova Omadxon Boxodirjon qizi***

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy xalq cholg'ulari orkestrlarining shakllanishi, rivojlanishi va ularning milliy musiqa san'atidagi o'rni tahlil qilingan. Orkestrlarning an'anaviy va zamonaviy cholg'u asboblari uygunlashtirish, milliy madaniyatni saqlash va targ'ib qilishdagi ahamiyatiga e'tibor qaratiladi. Shuningdek, orkestrlarning yoshlar tarbiyasidagi roli, milliy va xalqaro maydondagi faoliyati ko'rib chiqilgan. Maqola milliy musiqa san'atini rivojlantirish va kelajak avlodlarga yetkazishda zamonaviy xalq cholg'ulari orkestrlarining muhim vosita ekanligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: milliy musiqa san'ati, an'anaviy cholg'u asboblari, milliy madaniyat, musiqa ijrosi, milliy musiqa tarbiyasi, milliy va xalqaro maydon, musiqa ansambllari, musiqa rivojlanishi.

Аннотация: В статье анализируется становление, развитие современных оркестров народных инструментов и их место в национальном музыкальном искусстве. Акцентируется внимание на значении оркестров в гармонизации традиционных и современных инструментов, сохранении и пропаганде национальной культуры. Также была рассмотрена роль оркестров в воспитании молодежи, их деятельность на национальной и международной арене. В статье подчеркивается, что современные оркестры народных инструментов являются важным инструментом в развитии и передаче национального музыкального искусства будущим поколениям.

Ключевые слова: Национальное музыкальное искусство, традиционные инструменты, национальная культура, исполнение музыки, Национальное музыкальное воспитание, национальная и международная арена, музыкальные ансамбли, развитие музыки.

Annotation: the article analyzes the formation, development of orchestras of modern folk instruments and their place in national musical art. Emphasis is placed on the importance of orchestras in harmonizing traditional and modern instruments, preserving and promoting national culture. The role of orchestras in youth education, activities in the national and international arena have also been considered. The article argues that modern folk instrument orchestras are an important tool in the development and transmission of national musical art to future generations.

Keywords: national musical arts, traditional instruments, national culture, musical performance, National musical education, national and international arena, musical ensembles, music development.

O'zbek xalq cholg'ulari orkestri — milliy musiqa madaniyatining eng muhim bo'laklaridan biri bo'lib, uning shakllanishi uzoq tarixga ega. Boshlang'ich davrda, XVIII-XIX asrlarda, O'zbekistonda kichik guruhlar - ansambllar shakllanib, ular asosan mahalliy bayramlar, marosimlar va oilaviy tadbirlarda chiqish qilgan. Ushbu ansambllar odatda qadimiy cholg'u asboblari - dutor, tanbur, doira, surnay, naqara va boshqa cholg'ulardan iborat bo'lgan. Bu guruhlarining asosiy vazifasi xalq qo'shiqlari va kuylarini ijro etish, milliy an'analarni saqlash va avlodlarga yetkazish edi. Xalq cholg'u orkestrlari milliy musiqa madaniyatining muhim qismlaridan biri bo'lib, ularning shakllanishi o'rta asrlardan boshlangan milliy musiqa an'alarining rivojlanishi bilan bog'liqdir. Ilk xalq cholg'u orkestrlari bir nechta an'anaviy cholg'u asboblari va ijrochilarining birlashuvidan tashkil topgan bo'lib, ular xalq musiqa san'atini jamoatchilikka yetkazish, turli marosimlar va bayramlarda ijro etish maqsadida tashkil etilgan. Bu orkestrlar xalqning turmush tarzi, madaniy ehtiyojlari va ijtimoiy hayotiga javob berib, turli mintaqalarda shakllanib, o'ziga xos ijro uslublari va tarkiblari bilan ajralib turgan. Ularning tarkibi asosan daraxtdan tayyorlangan an'anaviy cholg'u asboblardan, zarb asboblardan va qo'shiqchilardan iborat bo'lgan.

Xalq cholg'u orkestrlarining birinchi shakllari ko'pincha mahalliy xalq musiqa maktablari, ustoz-shogird an'analari asosida vujudga kelgan va ularning ijro uslublari, asboblarning yangilanishi bilan rivojlanib borgan. Shuningdek, ularda musiqa ijodkorlari va mashhur sozandalar ishtirok etib, milliy musiqa san'atini boyitganlar.

XX-asr boshlarida milliy madaniyatni rivojlantirish, xalq musiqa san'atini saqlash va zamonaviylashtirish maqsadida ilk xalq cholg'u orkestrlari rasmiy ravishda tashkil etilgan. Bu davrda orkestrlar tarkibi kengayib, yangi cholg'u asboblari joriy etilgan, shuningdek ular davlat tomonidan qo'llab-quvvatlangan. Natijada, ilk xalq cholg'u orkestrlari milliy musiqa madaniyatining fundamental asosiga aylanib, xalq musiqa san'atining rivojida muhim rol o'ynagan.

Zamonaviy xalq cholg'ulari milliy musiqa san'atining uzviy qismidir va milliy madaniyatni saqlash hamda rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu cholg'ular an'anaviy musiqa asboblarning boy tarixi va urf-odatlarini asosida shakllanib, zamonaviy ijro uslublari va texnikalarini o'zlashtirish bilan yangi bosqichga ko'tarilmoqda.

Zamonaviy cholg'ulari ijrochilarining mahorat va bilimlari milliy musiqa madaniyatini nafaqat saqlashga, balki uni dunyo sahnasida tanitishga ham xizmat qiladi. Ularning ijrosi orqali yosh avlodlar milliy qadriyatlarga qiziqish bilan

qarashadi, milliy identifikatsiya shakllanadi va xalq san'atiga bo'lgan muhabbat kuchayadi.

Shu bilan birga, zamonaviy cholg'ulari yangicha texnologiyalar va innovatsiyalarni qo'llashga moyil bo'lib, milliy musiqa san'atini global raqobatga tayyorlaydi. Xalq musiqa asboblari orkestrlari va ansambllari milliy va xalqaro maydonlarda keng tanilib, milliy madaniyatni jahon miqyosida yoritishda faol ishtirok etmoqda.

Zamonaviy O'zbek xalq cholg'ulari orkestri esa nafaqat an'anaviy cholg'ularni, balki yangilangan ijrochilik imkoniyatlarini ham o'zida jamlagan. Orkestrda dutor, tanbur, gijjak, doira, surnay, naqqora, chang va boshqa cholg'u asboblari birgalikda ijro etiladi. Bu orkestrlar milliy musiqa ijrosini xalqaro maydonlarda ham yuqori darajada namoyish etmoqda. Shuningdek, zamonaviy orkestrlar tarkibida professional ijrochilar faoliyat yuritib, xalq musiqasining boy merosini saqlab qolish va uni yangi shakllarda rivojlantirishga hissa qo'shmoqda. Shu tariqa, O'zbek xalq cholg'ulari orkestri milliy madaniyatning yorqin ramzi sifatida yashab kelmoqda.

Xalq cholg'u ansambllari milliy musiqa madaniyatining muhim va o'ziga xos tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Ularning paydo bo'lishi va rivojlanishi xalqning turmush tarzi, madaniy an'analari va ijtimoiy hayoti bilan chambarchas bog'liqdir.

Eng avvalgi bosqichlarda, ya'ni qadimgi va o'rta asrlarda, musiqa asboblari alohida yakkaxon ijrochilar tomonidan chalinib, qo'shiq va raqslar bilan birga ijro etilgan. Ushbu ijrochilar yoki sozandalar turli marosim va bayramlarda qatnashib, xalq orasida mashhurlik qozonganlar.

Xalq cholg'u ansambllari esa bir nechta cholg'u ijrochilarining birgalikda ijro etishidan tashkil topgan. Bunday ansambllar an'anaviy musiqa asboblarini va ijro uslublarini saqlab qolish, shuningdek, musiqa san'atini jamoatchilikka yanada kengroq yetkazish uchun zarur bo'lgan.

Ansambllarning shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatgan omillardan biri mahalliy marosimlar, urf-odatlar va bayramlar bo'lib, ularda cholg'u ansambllari doimiy ravishda ishtirok etgan. Bu ansambllar orqali xalq musiqasi nafaqat ijro etilib, balki ijodiy jihatdan ham rivojlangan. XX asrga kelib, xalq cholg'u ansambllari professionallashish jarayoniga kirdi. Sovet Ittifoqi davrida milliy san'atni rivojlantirish siyosati doirasida ko'plab davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan xalq ansambllari tashkil etildi. Bu davrda ansambllar tarkibi kengayib, yangi cholg'u asboblari joriy etildi, ijro uslublari takomillashdi.

Hozirgi kunda xalq cholg'u ansambllari milliy madaniyatning ajralmas qismi bo'lib, ular xalq musiqa san'atini saqlash va yoshlar o'rtasida yoshirishda muhim rol o'ynaydi. Ular milliy qadriyatlarni asrab-avaylash va milliy identifikatsiyani shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy xalq cholgʻulari orkestrlari - milliy musiqa madaniyatini zamonaviy talablarga mos ravishda rivojlantirish va saqlash maqsadida tashkil etilgan professional jamoalardir. Ularning asosiy vazifasi - milliy musiqa asboblari ijrosini rivojlantirish, milliy anʼanalarni saqlab qolish va yangi musiqa asarlarini yaratishda faol ishtirok etish.

Zamonaviy xalq cholgʻulari orkestrlari anʼanaviy va zamonaviy cholgʻu asboblardan tashkil topadi. Ular qatorida:

- ❖ Dutor, tanbur, satroʻz, gijjak, rubob kabi anʼanaviy cholgʻular;
- ❖ Nogʻora, doira, chindovul, nagar, tabla kabi zarb asboblari;
- ❖ Zamonaviy klassik va elektronik asboblari (baʼzi holatlarda) ham qoʻshilishi mumkin.

Orkestrlarda cholgʻu ijrochilari professional darajada tayyorlanadi va ular musiqa asarlarini yuqori saviyada ijro eta oladi. Konsertlar va festivallarda ishtirok etish: Zamonaviy xalq cholgʻulari orkestrlari milliy va xalqaro maydonlarda oʻz ijrosini namoyish qiladi. Milliy madaniyatni targʻib qilish: Orkestrlar xalq musiqa sanʼatini yoshlar va keng jamoatchilikka yetkazishda muhim oʻrin tutadi.

Sugdiyona xalq cholgʻulari orkestri - oʻzbek milliy musiqa sanʼatida katta ahamiyatga ega boʻlgan mashhur musiqiy jamoadir. Uning nomi qadimgi Soʻgʻdiyona (Sugdiyona) mintaqasiga, yaʼni hozirgi Tojikiston va Oʻzbekistonning shimoliy mintaqalariga taalluqli boʻlgan tarixiy sohalarga bogʻliqdir.

Sugdiyona xalq cholgʻulari orkestri oʻzining paydo boʻlishi va shakllanishida anʼanaviy Oʻrta Osiyo xalq musiqa asboblarning, jumladan, dator, rubob, tanbur, gijjak, doira, nagar va boshqa cholgʻularning ahamiyati katta boʻlgan. Orkestr tarixiy yuksalish davrida anʼanaviy va zamonaviy usullarni uygʻunlashtirishga erishdi.

Orkestr oʻzining mahoratli ijrochilari bilan nafaqat mahalliy, balki xalqaro miqyosda ham tanilgan. Ular turli musiqa festivallari, konsertlar va madaniy tadbirlarda qatnashib, milliy musiqa madaniyatini targʻib qilmoqda.

Madaniy merosni saqlash: Sugdiyona orkestri anʼanaviy soʻgʻdiyona musiqa maktabining oʻziga xos usullari va asboblarni saqlab qolishga xizmat qiladi.

Ijodiy izlanishlar: Orkestr yangi aranjirovkalar va ijro uslublarini joriy etib, xalq musiqa sanʼatini boyitishda faol ishtirok etadi.

Madaniy almashinuv: Orkestr xalqaro platformalarda qatnashib, Oʻrta Osiyo musiqa madaniyatini keng auditoriyaga yetkazmoqda.

Sugdiyona xalq cholgʻulari orkestri milliy musiqa sanʼatining muhim elchisi boʻlib, oʻzining boy tarixiy va madaniy anʼanalari orqali xalq musiqa madaniyatini saqlash va rivojlantirishda muhim rol oʻynaydi. Ushbu orkestr nafaqat madaniy merosni saqlab qoladi, balki yosh ijrochilarni tayyorlash va milliy musiqa sanʼatini yangi bosqichga olib chiqishda faol ishlamoqda.

Zamonaviy xalq cholgʻulari orkestri milliy musiqa san'atining rivojida muhim oʻrin tutadi. U an'anaviy xalq musiqa asboblari saqlab qolish bilan birga, ularni zamonaviy ijro uslublari va aranjirovkada samarali joriy etishga xizmat qiladi. Bu orkestrlar milliy madaniyatni asrab-avaylash, yoshlar oʻrtasida milliy musiqaga qiziqish uygʻotish hamda xalq musiqa san'atini keng auditoriyaga yetkazishda muhim rol oʻynaydi.

Zamonaviy xalq cholgʻulari orkestrlari nafaqat milliy an'analarni davom ettiradi, balki milliy musiqa san'atida yangi ijodiy izlanishlar, zamonaviy musiqa turlarini ham rivojlantirishga yordam beradi. Shu tariqa, orkestrlar milliy va xalqaro miqyosda oʻzaro madaniy almashinuvni kengaytirishga, xalq musiqa san'atini jahon sahnasiga chiqarishga hissa qoʻshmoqda.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy xalq cholgʻulari orkestri milliy musiqa madaniyatining boy merosini saqlash va taraqqiy ettirishda ustuvor ahamiyatga ega boʻlib, kelajak avlodlarga milliy san'atni sevdish va uni asrab qolishda muhim vosita boʻlib xizmat qiladi, zamonaviy xalq cholgʻulari milliy musiqa san'atini saqlash va taraqqiy ettirishda muhim vosita boʻlib, kelajak avlodga milliy madaniyat merosini samarali yetkazishda asosiy rol oʻynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar roʻyxati.

1. Mirziyoev Sh.M. We will build our great future together with our brave and noble people. T.: "Uzbekistan", 2017.
2. Асафьев, 1981 – Асафьев, Б. В. О симфонической и камерной музыке / Б. В. Асафьев. – Л.: Музыка, 1981. – 216 с.
3. Калантарова, 2019 – Калантарова, О. И. Николай Калинин / О. И. Калантарова. – М.: Согласие, 2019. – 368 с
4. Suxomlinskiy V.A. Pedagogika va musiqiy tarbiya. — Moskva: Prosveshchenie, 2012. — 184 b.
5. Botirova X.T. Specific characteristics of the development of spiritual - moral qualities of students // Frontline Social Sciences and History Journal, 3(06), <https://doi.org/10.37547/social-fsshj-03-06-04-P.20-30>
6. Botirova X.T. In the practice of instrumental performance, students are taught to think independently and formation of features of creativity // MIDDLE EUROPEAN SCIENTIFIC BULLETIN ISSN 2694-9970 118 Middle European Scientific Bulletin, Volume 33. -P. 52-58.
7. Botirova X.T. Scientific and theoretical views of central asian thinkers in music // Procedia of Theoretical and Applied Sciences Volume 4 | Feb 2023 ISSN: 2795-5621. Available: <http://procedia.online/index.php/applied/index>. -P. 54-59.
8. Botirova X.T. The Role of Pop Art in the Education of Students-Youth in the Spirit of Morality and Patriotism // Web of Scholars: Multidimensional Research Journal

- (MRJ) Volume: 01 Issue: 07 | 2022 ISSN: (2751-7543) <http://innosci.org>. -P. 87-90.
9. Botirova X.T. Activities of the "History and Criticism of Music" Department During the Years of Independence // MIDDLE EUROPEAN SCIENTIFIC BULLETIN ISSN 2694-9970 118 Middle European Scientific Bulletin, Volume 33 | Feb-2023 <https://cejsr.academicjournal.io> -P. 118-121.
 10. Botirova X.T. Aram xachaturian ijodida balet janr // “Лучшие интеллектуально‘е исследования” Част-9_ Том-1_ Ноябрь - 2023./<http://web-journal.ru/> -B. 119-124.
 11. Botirova X.T. Cholg‘u ijrochiligi tarixini tarbiyaviy ahamiyati // Yangi O‘zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o‘rni va rivojlanish omillari. 1-to‘plam Noyabr-2023. -B. 106-110.
 12. Botirova X.T. Musiqa madaniyati darslarida qo‘shiq janrining ahamiyati // “Лучшие интеллектуальное исследования” Част-9_ Том-1_ Ноябрь -2023. <http://web-journal.ru/> -P. 142-145
 13. Botirova X.T. The role of the orchestra leader in the preparation for the concert // International Conference on Advance Research in Humanities, Applied Sciences and Education Hosted from New York, USA <https://conferencea.org> June 28th 2022. -P. 122-125.
 14. Botirova X.T. Performance of romantic works // International Multidisciplinary Conference Hosted from Manchester, England [tps://conferencea.org](https://conferencea.org) 25th June 2022. -P. 192-194.
 15. Botirova X.T. Psychological process in orchestra class // International Conference on Developments in Education Hosted from Delhi, India <https://econferencezone.org> 21st July 2022. -P. 26-28.
 16. Botirova X.T. Achieving sound balance in orchestral performance // International Conference on Developments in Education Hosted from Saint Petersburg, Russia <https://econferencezone.org> July 17th 2022. -P. 4-7.
 17. Botirova X.T. Develop a child's ability to hear music // International Conference on Developments in Education Hosted from Bursa, Turkey <https://econferencezone.org> July 15th 2022. P. 19-23.
 18. Botirova X.T. Encourage students to focus on conductor movements // International Conference on Advance Research in Humanities, Applied Sciences and Education Hosted from New York, USA <https://conferencea.org> June 28th 2022. -P. 126-128.
 19. Botirova X.T. Success of works of uzbek composers // International Conference on Developments in Education Hosted from Saint Petersburg, Russia <https://econferencezone.org> July 17th 2022. -P. 1-3, 50.